

SURA AL-WAQI'Á (eshatološka pitanja)

Rifet ŠAHINOVIĆ

Sažetak

U ovom tekstu autor uvidom u hermeneutička djela o suri Al-Waqi'a govori o osobnostima i vrijednostima ovog kur'anskog poglavlja. Autor se posebno osvrće na neke termine iz kur'anskog poglavlja Al-Waqi'a koji govore o eshatologiji.

Pitanje eshatologije u Kur'anu

Sura al-Waqi'a je mekanska sura. Ima devedeset šest ajeta koji su kratki i vrlo efektni u iznošenju prizora. Nazvana je ovim imenom zbog toga što se u njenim prvim ajetima spominje riječ *al-waqi'a* koja je i jedan od naziva za Kijametski dan. Ova sura i započinje kazivanjem o ovom događaju (*al-waqi'*).

Poslanik, a.s., je kazao: "Onaj koji svaku večer prouči suru al-Waqi'a bit će lišen siromaštva."

Eshatologija je teološka disciplina koja se bavi između ostalog i posljednjim stvarima ovog svijeta. Kur'an ustanovljava niz pojmova koje bismo mogli okvirno definirati kao eshatološke pojmove: Posljednji dan, Dan suda, Proživljenje, Polaganje računa i tako dalje. Ovi pojmovi predstavljaju onu prijelaznu liniju između ovog svijeta (*al-dunya*) i onog (*al-āḥirah*). Mekenlije su odgovorili pukim nijekanjem kur'anske poruke o proživljenju kao i suda Posljednjeg dana. Takav mentalitet Mekenlija, njihovo negativno držanje spram ideje ljudskog proživljenja date u islamskom svjetonazoru, jasno razabiremo iz časnog ajeta: "Ko će kosti ove, kada budu istruhle, oživjeti."¹ Ako pratimo držanje Mekenlija spram pitanja proživljenja i svega onog što taj fenomen nosi sa sobom, a što je potaknuto objavom Kur'ana, uočavamo mekansko odbacivanje same mogućnosti ljudskog proživljenja kao drevne pripovijesti bivših pokoljenja (*asāfiru'l-awwalin*), ili kao noćne more (*al-'adḡāt al-'ahlām*). Zbog usredsređenosti života u Mekki samo na prosperitetno življenje na ovom svijetu, a što izvire iz mentaliteta o samodovoljnosti (*al-istiḡnā*), za Mekenlije bi to, ako bi se i dogodilo, bilo magijska pojava (*in haḍa illā siḥrun mubīn*).² U teološkoj literaturi uočavamo da razina muslimanske eshatologije, od trenutka smrti Poslanika, a.s., pa sve do zalaska svijeta, ima tri svoje temeljne etape: završno-povijesni (*al-āḥar al-zamān*); intermedijarni (*al-zamān al-barzahiyy*); i period eshatološke situacije (*yawm al-qiyāma*).³

1 Kur'an, 36:78.

2 Vidjeti: Karić, (ur.), *Semantika Kur'ana*, 166–79. Kada je riječ o pomenutom mentalitetu samodovoljnosti *al-istiḡnā*, ovdje navodimo šesti i sedmi ajet sure al-'Alaq koji odbacuju kao apsurdnu i arogantnu pomisao da bi čovjek mogao ikada biti sâm sebi dovoljan i, shodno tome, gospodar svoje vlastite sudbine: "Ne! Čovjek se zbilja uzobijesti/ čim pomisli da je samom sebi dovoljan."

3 O tome vidjeti više u: Hafizović, *Teološki traktati*, 185–215.

Prva etapa je karakteristična po tome što povijesni kontekst urasta u posljednje znakove vremena koji su poznati kao predznaci Kijametskog dana. Navodimo samo dva eshatološka događaja kao predznaka skorog zalaska dana. Jedan je da će Bog, dž.š., ponovo spustiti na Zemlju poslanika Isaa, a.s., kako bi ovaj savladao Dedžala, ubio svinju, slomio križ i vratio sav narod Božiji u krilo primordijalnog vjerokona. Drugi, kao jedan od posebnih znakova eshatoloških vremena, jeste i čin povlačenja mus-hafskog sadržaja Objave u njegovo kur'ansko načelo, u njegov univerzalni nebeski prototip (*ummu'l-kitāb*).

Naravno, ovim činom Božija Riječ se ne povlači samo iz Knjige, nego se povlači i iz srca i prsa ljudi koji su njen sadržaj memorisali. Isto tako se povlači iz svekolikih prirodnih svjetova. Znamo da sjemenje Božije Riječi nije zasijano samo u stranicama Knjige, nego je zasijano i u ljudskim srcima, kao i u svekolike kozmičke svjetove. Ovi, kao i svi drugi dobro poznati predznaci spomenuti u tradicijskim vrelima islama, nagovještavaju da se povijest počinje temeljito razgrađivati a s njom zajedno i cjeloviti niz kozmičkih svjetova.

Učenja islama, koja se tiču onih pitanja eshatologije što se bave ljudskim bićem kao pojedincem, naglašavaju da ljudski život ne prestaje postojati u trenutku smrti, jer njegova duša i dalje živi između dva vrlo važna perioda (intermedijarna). Taj život u berzahu je uvodni dio Kijametskog dana. O tome šta se događa između smrti pojedinca i Kijametskog dana mnogo se može pronaći u raznoj literaturi. Islamski izvori eshatološka pitanja promatraju između dva termina, *qiyāmati'l-kubrā* i *qiyāmati'l-ṣuḡrā*. Naime, islamsko učenje termin *al-qiyāmah* koristi za kozmička eshatološka zbivanja koja su okrunjena ponovnim oživljenjem čovječanstva kao i ponovnim oživljenjem pojedinačnog bića.⁴

Ako termin *al-qiyāmah* koristimo u smislu takvih eshatoloških zbivanja, to znači da se tim danom završava povijesno vrijeme i nakon njega nastupa Sudnji dan kao vrijeme konačnog suda svim ljudskim bićima, vrijeme vaganja njihovih dobrih i loših djela. Ljudi tog momenta dočekuju Dan u kome više nema jutra, podneva i sutona. Preostale su još važne duhovne postaje na tom egzistencijalnom putu vlastitog duhovnog samoozbiljenja. Prije svega to je *mīzān*, čin mjerenja svakog nauma, svake

4 O tome vidjeti više u: Nasr, *Vodič mladom muslimanu*, 41–65.

riječi i svakog djela učinjenog na Zemlji. Tu je i tegobni hod svake duše Ćuprijom, tanjom od dlake a oštrijom od sablje. Sve navedene duhovne postaje koje treba savladati se prepoznaju u pijenju vode s nepresušnog Zdenca (*ḥawḍ*).⁵

Kategorije ljudi spomenute u suri al-Waqi'a

U takvom kontekstu Allah objavljuje suru al-Waqi'a:

*Kada se Događaj dogodi,
događanje njegovo niko neće poreći,
neke će uniziti, a neke uzvisiti!*⁶

Komentatori će kazati da sami izgovor riječi *al-waqi'a* nosi u našim osjećajima utisak ogromne težine koja se spušta. Kao što će stabilna Zemlja biti uzdrmana a tvrde stijene u prašinu pretvorene, i ovim kur'anskim kazivanjem je uzdrmana svijest, kako onog Mekenlije u vrijeme Objave tako i ovog sadašnjeg čovjeka. Napokon, ovaj događaj će neke ljude koji su bili poniženi na ovom svijetu uzvisiti među one koji su na najvišim stepenima u stalnim blagodatima, i obrnuto. U takvoj situaciji postojat će tri grupe ljudi: drugovi sreće (*aṣḥābu'l-maymanah*), drugovi nesreće (*aṣḥābu'l-maš'amah*), i treći su oni prvi koji su doista prvi (*al-sābiqūn*). Oni koji će uživati u dženetskim blagodatima dijele u dvije skupine – oni koji su svojim djelima druge nadmašili i oni čija su dobra djela prevagnula, dok su ostali u skupini nesretnika.

Ako pratimo daljnju unutrašnju strukturu ove sure, uočavamo da kur'anski tekst opisuje prvo zadnju pomenutu kategoriju. To su „prvi“ (*al-sābiqūn*). Ibn Kesir u svom tefsiru navodi da su to oni koji će prvi biti pred Uzvišenim, bliže od onih s desne strane, naj sretniji, prvaci. Takvi su poslanici, iskreni, šehidi i do-

bri Božiji robovi. Dalje Kur'an opisuje dženetske blagodati koje čekaju ove prvake Poslanikova ummeta.⁷ Oni će sjediti na zlatom ukrašenim divanima sreće (*sururun mawḍūnah*), naslonjeni na njih, okrenuti jedni prema drugima u ljubavi; ophodit će ih mladići vječno mladi (*wildānun muḥalladun*); imat će pića raznog od kojeg neće glava boljeti niti će um pomutiti⁸; potom razne vrste voća koje mogu birati, meso svake ptice te hurije poput bisera još skrivenih u školjkama svojim. Sve to će biti nagrada za ono što su činili u životu.

„Drugovi sa desna“ (*aṣḥābu'l-yamīn*)⁹ su sljedeća kategorija koju opisuje Kur'an. Interesantno je da je na samom početku sure ova kategorija ljudi oslovljena kao *aṣḥābu'l-maymanah*, doslovno „oni na desnoj strani“. Prema nekim komentatorima, to su oni koji nisu uvijek bili najistaknutiji u vjeri i dobrim djelima, već su postepeno, nakon lutanja i grijehenja, postigli pravednost i krijepest. Međutim, iako ovi nisu bili u životu savršeni kao prvi (*al-sābiqūn*), njihovo konačno dostignuće dovodi ih do istog stepena duhovnog ispunjenja kao i one prve. Kada je riječ o ovoj kategoriji sretnih, mnogo će ih biti iz naroda prvotnih, i mnogo iz naroda potonjih (*tullatun mina'l-awwalīn wa tullatun mina'l-āḥirīn*). Za prve (*al-sābiqūn*) se veli da će ih biti mnogo iz naroda prvotnih a malo iz naroda potonjih.¹⁰

Postoje dva mišljenja ko su drevni a ko kasniji narodi? Prema prvom, drevni su oni koji su prvi prihvatili vjerovanje, čije je vjerovanje na visokom stepenu, a pripadaju narodima koji su bili prije islama; dok su kasniji narodi oni koji su prvi prihvatili islam i preživjeli razna iskušenja. Prema drugom mišljenju, drevni i kasniji pripadaju Poslanikovom ummetu. Drevni pripadaju početnom, a kasniji potonjem dobu. Ovo drugo mišljenje preteže kod Ibn Kesira. Po mnogim današnjim autorima gornji opisi na drevne i kasnije narode odnose se na ummet našeg Poslani-

⁵ U literaturi možemo naići na bremenitu simboliku navedenih duhovnih postaja. Tako u nebeskom Zdencu i Ćupriji valja gledati dvije važne sastavnice božanskog Zakona koji imaju svoje nebesko i svoje zemaljsko lice. Kako je božanski Zakon izraz božanske mudrosti i volje, utoliko Zdenac izražava vječnu božansku mudrost smirenu u sadržaju šeriata mudrosti opisanog u smislu vode. Nebeska Ćuprija raskriva vječnu božansku volju posvjedočenu u šest temeljnih načela vjere i pet osnovnih duhovnih institucija. Zato, koja god ljudska osobnost svoju vertikalu – to jest um, srce i dušu – bude pojila na mudrosti božanskog Zakona, bez poteškoća će pristupiti nebeskom Zdencu i odatle se napiti vode života od koje se nikada ne žedni. Isto tako, koja god živa duša svoju horizontalu – to jest svoju volju, svoju životnu praksu – bude ustrojila skladno volji božanskog Zakona, preći će Ćupriju nebesku brzinom svjetlosti i neće mu nimalo nauditi njena tananost niti njena oštrina (Ovakvu i sličnu simboliku navode mnogi autori, naprimjer: Hafizović, *Teološki traktati*, 208; Hafizović se poziva na Nasra – *Islamic spirituality*, New York: The Crossroad Publishing Company, 1997, 1:381)

⁶ Kur'an, 56:1–3.

⁷ O tome vidjeti i u: Duraković, „Kur'anska metafora Džennet“. Autor govori o etimologiji riječi „džennet“, o njoj kur'anskoj metafori, te odgovara zašto je ahiretski zbir zadovoljstava džennet, odnosno vrt i slično.

⁸ Ibn Kesir kaže da će sve biti od vina koje ne opija i koje će stalno teći. Ibn Abbas, r.a., veli: „U alkoholu imaju četiri svojstva: opijanje, glavobolja, povraćanje i mokrenje. A uzvišeni Allah, spominjući vino u džennetu, uklonio je sve ove njegove negativne osobine.“

⁹ Prevodioci su različito preveli ove termine. Tako ih Korkut prevodi kao „oni s desne strane“ ili „dešnjaci“ (*al-maymanah*). Karić ih je preveo terminom „drugovi zdesna“, to jest „drugovi sreće“ (*al-maymanah*). Asad će ih prevesti kao „oni koji su postigli krijepest“, to jest „oni koji će postići ono što je ispravno“.

¹⁰ Vidjeti Kur'an, 56:13–14.

ka, a.s. Oni drevni su naši dobri prethodnici koji su svojim znanjem i djelom proširili vjeru na sve strane svijeta, a oni kasniji su bogobojažni koji će predstavljati manjinu u neprijateljski raspoloženoj sredini.¹¹

Ovi sa desne strane naći će se usred lotosova drveća koje nije bodljikavo i bananama plodova nanizanih. Ibn Abbas kaže da je *ṭalh*, što se spominje u ajetu, ustvari, drvo slično dunjalučkom ali su mu plodovi slađi od meda, nanizani (*mandūd*) i nemaju bodlji. Dalje, Uzvišeni za ovu kategoriju ljudi veli: "I posteljama uzdignutim,/ a zbilja ćemo stvaranjem novim hurije stvoriti,/ a djevicama ih učiniti,/ dragim muževima njihovim, a sve bit će vrsnice."¹² Jedan od znakova dženneta jesu hurije. To su kćerke Ademove. One koje su bile stare Allah će pomladiti, a one koje su bile ružne Allah će učiniti lijepim. A može biti da su hurije posebna stvorenja koje će Allah stvoriti u obliku mladih i lijepih djevojaka s očaravajućim očima.

Ima komentatora koji postelje uzdignute (*wa furūšīn marfū'ah*) tumače na drugi način, pa kažu da se to odnosi na supruge koje će s njima, drugovima zdesna, biti, visoko uzdignute.¹³ Za ovakav stav se opredjeljuju i zbog zamjenice *hunna* u sljedećem ajetu: "A zbilja ćemo stvaranjem novim hurije stvoriti (*innā 'anšā'nā hunna 'inšā'*)."¹⁴ Ponovnim proživljavanjem Uzvišeni će učiniti da nakon svakog dodirivanja starice postanu djevojke, pa da nakon gubljenja nevinnosti ponovo postaju mlade. Po mnogim izjavama našeg Poslanika, a.s., sve krjeposne žene, bez obzira kako stare i oronule bile na Zemlji, bit će oživljene kao djevičanske djevojke i ostat će, kao i muškarci, vječno mlade u džennetu.¹⁵ One će biti djevice (*'abkārā*), drage (*'uruban*)¹⁶ i vrsnice (*'atrābā*).¹⁷

11 Vidjeti: Gazali, *Tematski tefsir kur'anskih sura*, 606.

12 Kur'an, 56:34–37.

13 U klasičnom arapskom jeziku imenica *al-firāš* znači "postelja" ili "ležaj". Ali često se koristi figurativno da označi ženu ili muža.

14 Kur'an, 56:34–35.

15 Poslanik, a.s., je govorio, kako navodi Ibn Kesir, da su dunjalučke žene bolje od hurija onoliko koliko je bolje lice odjeće od naličja. Razlozi tome, kako veli Poslanik, a.s., su njihovi namazi, post i drugi ibadeti. One će govoriti: "Mi smo vječne i nikada nećemo umrijeti, mi smo ugodne i nikada nećemo poružnjeti, mi smo zadovoljne i nikada se nećemo naljutiti. Blago li onima kojima pripadnemo i blago onome ko bude naš." (Vidjeti: Ibn Kesir, *Tefsir*, 1332)

16 Ibn Abbas tumači da su to one koje su drage svojim muževima, a i oni dragi njima. Svejedno je da li će biti žene s ovog svijeta, nakon što budu nanovo stvorene, ili hurije koje će biti stvorene za džennetlje. Sve će one biti vrsnice.

17 Odnosi se na iste godine, sličan ahlak te na to da između njih neće biti srdžbe niti zavidnosti. Riječ *al-'atrābā* filološki stručnjaci prevode "osobe jednake po svojstvu".

Na kraju, u suri al-Waqi'a dolazimo do onih koji će biti drugovi s lijeva, nesretnici. Ako su sretnici bili u prostranom hladu (*fī zillīn mamdūd*), ovi će biti u hladovini od dima (*wa zillīn min yaḥmūm*) koji niti osvježava niti smiruje. Sretnici su imali lotosovo drvo bez bodlji, a nesretnici će imati drvo *zaqqūm*. Sami izraz *zaqqūm*, kako veli Qutb, svojom zvučnošću oslikava nešto grubo, bodljikavo i trnovito, nešto što bode ne samo šake već i grlo. Ono što je bitno naglasiti u kontekstu ovih ajeta koji govore o drugovima s lijeva je da je ovakvo njihovo stanje posljedica njihovog potpunog predavanja užicama¹⁸, kao i neprestanog činjenja velikih grijeha¹⁹; zatim da su oni ti koji su poricali Dan proživljenja; te da na Dan suda moraju doći i oni drevni i potonji narodi.

Jasni dokazi i nepobitne činjenice Dana proživljenja u suri al-Waqi'a

Iz jednostavnih i prostih prizora koje vidi svaki čovjek, Kur'an potvrđuje sve eshatološke istine. Na koncu, izgrađuje vjerovanje pojedinca. Ova kur'anska metodologija posebno se primjenjuje u suri al-Waqi'a u kojoj se izlažu sva znamenja Božije moći u samom činu stvaranja čovjeka, u njihovim usjevima koje obrađuju njihove ruke, u vodi koju piju i vatri koju potpaljuju. Tako Kur'an ne prepušta ljude krupnim natprirodnim događajima niti posebnim muđžizama kako bi im objelodanio jasne dokaze i nepobitne činjenice o njihovom proživljenju na onom svijetu. Jednostavno, ne opterećuje ih da istražuju događaje koji su daleko od njih samih i uobičajenih stvari u njihovom životu.²⁰

U časnom Kur'anu se spominju neka Allahova nadnaravna djela na dunjaluku da bi se naši umovi pripremili na prihvaćanje istinitosti vjere kao i svih događaja koji će se desiti na ahiretu. Uzvišeni Allah nas obavještava o događajima u budućnosti i na ahiretu preko osvjedočivanja i podsjećanja nas na njihove brojne dunjalučke modele.²¹ Radi ilustracije, navest

18 U ajetu se za one koji su raskošno živjeli kaže da su *al-mutrafūn*. Ustvari, to su oni što slijede užitke koji kvare čitavo njihovo biće. Oni koji su *al-mutrafūn* se prepuštaju životnim zadovoljstvima isključujući moralne obzire.

19 U Kur'anu se kaže: "velike grijeha činili (*'alā ḥinṭil 'aẓīm*)". Ti grijesi su, prema Ibn Kesiru, nevjerovanje u Boga te uzimanje kumira i kipova za gospodare umjesto Boga.

20 Vidjeti: Kutb, *U okrilju Kur'ana*, 27:162–89.

21 Vidjeti: Nursi, *Poslanica o proživljenju*, 171–79. Na vrlo zanimljiv način autor govori o dokazima, naprimjer mogućnost povratka duša u tijela. Autor nam daje dokaz poredeći vojničku trubu za zbor vojnika i trubu Israfilovu, a.s., na čiji zvuk se iskazuje poslušnost duša koje su u dimenziji vječnosti i svijetu čestica kazale

ćemo dva časna ajeta: “Zar čovjek ne vidi da ga Mi stvaramo od sjemena kapi, a on – neprijatelj otvoreni.”²² Ovaj ajet kao da govori: Čovječe, vidiš li ti svoje nicanje iz sperme do ljudskog oblika?! Pa kako poričeš posljednje proživljenje koje je poput ovoga, čak i jednostavnije?!

U drugome ajetu je riječ o blagodatima kojima smo darivani: “Onaj Koji vam iz drveća zelenoga vatru stvara, pa vi njome ložite!”²³ Prema tome, Onaj Koji nas dariva takvim blagodatima neće nas prepustiti besciljnosti niti uzaludnosti tek tako da bismo ušli u kabur i zaspali bez budnosti. Na pitanje ko će oživjeti kosti, vjernik odgovara: Onaj u čijoj su ruci ključevi nebesa i zemlje, odnosno Onaj kod Koga su kodovi svega. Stoga, nerazumno je gledati oživljavanje i ozelenjivanje mrtvog drveća a sumnjati da kosti, koje su slične drvetu, mogu biti oživljene.

Sura al-Waqi'a daje nam najjednostavnije prizore poznate ljudima iz iskustva svakog čovjeka – nastanak ljudskog života, nastanak biljnog života, primjer vode koja je osnova života te primjer vatre koja je stvorila ljudsku civilizaciju. Dokazi o događaju (*al-waqi'*) koji je spomenut na samom početku ove sure započinju ajatom: “Mi vas stvaramo, pa zašto ne vjerujete?”²⁴ Kur'an insistira na promatranju ovog svijeta i stvaranja. Mi znamo da postoji, ali niti znamo niti razmišljamo kako smo dovedeni u ovo postojanje? Onaj koji razmišlja o prvom stvaranju neće poricati ni proživljenje, ponovno stvaranje, a “On je Onaj Koji stvaranje započinje i potom ga obnavlja, a to je Njemu lahko”²⁵. Upravo iz ovog razloga Kur'an nas, uvijek iznova, vraća fenomenu prvog stvaranja.

Sura al-Waqi'a nadalje nam iznosi upečatljive dokaze proživljenja. Prvi je fenomen nastanka ljudskog života: “Vidite li vi sjeme koje izbacujete, da li ga stvarate vi, ili ga stvaramo Mi?!”²⁶ Na jednostavan i lahak način Kur'an izlaže povijest prvog stvaranja i ponovnog oživljavanja. Za čovjeka je tekućina sjemena neznatna. Međutim, ona samo u jednoj kapljici nosi milione spermatozoida koji nisu vidljivi, ali sadržavaju sve fizičke i duhovne odlike ljudske vrste.

– *balā*. Kako god je moguće upaliti na stotine hiljada električnih svjetiljki iz jedne centrale, i proživljenje tjelesa koje će se desiti u tren oka je sasvim razumljivo. Primjer za trenutačno podizanje tjelesa je ponovno nicanje svih stabala i lišća čiji broj hiljadama puta nadmašuje brojnost čovječanstva, odjednom u proljeće.

22 Kur'an, 36:77.

23 Isto, 36:80.

24 Isto, 56:57.

25 Isto, 30:27.

26 Isto, 56:58–59.

Ljudski život nastaje iz samo jedne ove ćelije a sve ostale propadaju. Učenjaci će u tome vidjeti simboliku Allahovog upozorenja uobraženim poricateljima ponovnog proživljenja – stvoriti nekoga kao jedinku, ili milion drugih kao mnoštvo, zaista je lahko i jednostavno uzvišenom Stvoritelju. On kaže: “A vi znadete vaše prvo stvaranje, pa zašto se ne opametite?!”²⁷ Poricatelj jednostavno nema odgovora ko je stvorio spermatozoid koji prodre u unutrašnjost organizma i tamo se razvija, bez čovjekove svijesti o tome. I pored toga, ovim putem čovjek dođe na ovaj svijet i počne širiti nevjerovanje.

Drugi dokaz koji sura al-Waqi'a donosi jeste stvaranje biljnog svijeta: “Vidite li vi ono što sijete, a da li vi dajete da ono niče, ili činimo Mi da niče?!”²⁸ Zemljoradnik uzore zemlju i posije sjeme. To je sve što uradi, a dalje gleda šta se dešava i povremeno pogleda prema nebu kakvo će zalijevanje biti u fazi rasta biljke. Zaista, u tom jednom zrnu žita krije se stabljika, taj klas, toliko mnogo zrna. Ili, u jednoj košpici krije se čitava visoka palma sa svim što ona sadrži. Jedino racionalan odgovor jeste da Allah vodi računa u tom intervalu od bacanja sjemena u zemlju do njenog sazrijevanja.²⁹ Poslanik je preporučivao da nikako ne govorimo da smo proizveli nešto, već treba kazati da smo samo zasijali.³⁰ Naravno, sve ovo nas podstiče na spoznaju uzvišenog Allaha, spoznaju istinitosti života i smrti. Izvođenje ljudi iz njihovih kaburova nije teže od konstantnog izvođenja raznovrsnog bilja.

Sljedeći dokazi koji nas upućuju na istinitost proživljenja i dolaska Dana obračuna, a spomenuti su u suri al-Waqi'a, jesu fenomeni vode i vatre: “Vidite li vodu koju pijete, da li je vi iz oblaka spuštate, ili je, pak, spuštamo Mi?!/ Da hoćemo Mi, Mi bismo je slanom učinili, pa zašto ne zahvaljujete?!/ Vidite li vi vatru koju ložite, da li drvo njeno stvarate vi, ili ga stvaramo Mi?!”³¹ Voda je izvor života. Allah je

27 Isto, 56:62.

28 Isto, 56:63–64.

29 O uzvišenom Bogu nam govore i k Njemu nas vode svaka biljka, svako stablo, svaka voćka, svaki struk povrća, svaka travka, svaki cvijetak po našim poljima i u našim baščama. Svaka od njih, dok k srcu zemlje baca korijenje a k nebu lišće da preko njih hrani sebe, u isto vrijeme nosi sjeme, i to često veoma brojno sjeme, da tako uvijekveći svoje potomstvo. Da nije te Božije mudrosti, zemlja bi već kroz godinu dana opustjela. Nestankom biljnog života na njoj nestalo bi i ljudskog života. (Poštovane čitaocice, u vezi s ovom temom upućujem na odličnu knjigu: Vuco, *Jezik prirode i prirodoslovaca*.)

30 Poslanik, a.s., kaže: “Nikako ne govorite – ‘Proizveo sam’, nego recite – ‘Zasijao sam.’” Hadis prenosi Ebu Hurejre; navod u: Ibn Kesir, *Tefsir*, 1335.

31 Kur'an, 56:68–72.

odredio vodu kao element iz koga nastaje sve, pa i sam čovjek. Uloga čovjeka u svemu tome je da jê on pije. Treba imati na umu vrijeme kada su ovi ajeti objavljeni – voda je Arapima bila sve; njihova poezija je vodu ovjekovječila. Međutim, uz sav napredak koji nosi naše vrijeme, voda nije ništa izgubila na vrijednosti. Naprotiv, iz dana u dan njena vrijednost se umnogostručuje. Isto tako, čovjekovo pronalaženje vatre bio je veliki događaj u ljudskoj civilizaciji. Ona je postala uobičajena pojava pa tako ne izaziva veliko interesiranje. Navedeni ajet skreće našu pažnju na drvo kojim se potpaljuje vatra, drvo kao usjev. Odakle je? Spominjanjem vatre u ovim ajetima aludira se na vatru na drugom svijetu (*tadkirah*), ali i utjehom svima koji su izgubljeni u pustoši, ovisni o vatri jer uz nju konače (*lil muqwin*).³²

Poslije ovih očitih dokaza dolazi nam naredba da slavimo ime svoga Stvoritelja: “Pa slavi s imenom Gospodara Veličanstvenog!”³³ Isti ovaj ajet se ponavlja i na samom kraju sure.³⁴ Zahvala je neminovna ljudska reakcija nakon svih blagodati kojima je darivan. Kraj sure al-Wakî'a čini nam se posebno interesantnim i zanimljivim za našu temu o eshatologiji. Prvo nailazimo na zakletvu satima kada zapadaju zvijezde (*bi mawāqī'īn-nuġūm*)³⁵ da je Kur'an sačuvan, da ga dotiču samo čisti (*lā yamassuhū illa'l-muṭahharūn*)³⁶. Ovi ajeti su odgovor nevjernicima na njihovu tvrdnju da je Kur'an rezultat šejtanskog djelovanja. Ovim ajetom se potvrđuje da ga dodirnuti smiju kod Allaha samo

oni koji su čisti, a to su plemeniti melec, pisari na zemaljskom nebu. Baš u tome vidimo garanciju njegove sačuvanosti. Ta zakonitost njegovog čuvanja važi i na ovom dunjaluku, ali u obrednoj formi. Propis je da Kur'an dotiču samo čisti, ali i međžusijeva, kafireva, munafikova dodirivanja Kur'ana na ovom svijetu ne ugrožavaju njegovu istinitost, jer je Kur'an plemenit stoga što se čuva u Knjizi pomno čuvanoj (*al-kitāb al-maknūn*) koju dodiruju samo čisti. Drugo na čemu želimo zadržati našu pažnju jesu ajeti koji govore o smrti, vraćajući nas opet istini Dana proživljenja: “A zašto vi onda, kada duša dođe do grkljana, / a kad vi tada samo gledate, / a Mi smo mu bliži, ali vi ne vidite, / a zašto nju onda vi, ako u tuđoj vlasti niste, / ne povratite, ako istinu govorite”³⁷. Ovaj dokaz je u svojoj očiglednosti i jednostavnosti blizak onima prije njega. Naime, svaki se čovjek zadesi u prisutnosti umiruće osobe, gleda ono što ona podnosi na smrtnoj postelji. Allah, dž.š., daje nam do znanja da je čovjek i u momentu umiranja ovisan o Njemu. Nama je upućen poziv da dušu koja je došla do guše povratimo tako da onaj koji umire ne umre!? Ovaj inspirativni kur'anski prizor, kada prestaje ljudsko znanje – kada čujemo glas krkljanja duše, vidimo zaprepaštenost prisutnih koji samo bespomoćno gledaju – izdvaja Božansku moć.

Prema tome, smrt je izvjesnost. Sva ova kur'anska kazivanja su za muslimane istina nad istinama. Pitanje je samo u koju kategoriju ljudi mi pripadamo, jer bliski Allahu (*muqarrabūn*) imat će ljepotu, opskrbu i blagodati dženneta³⁸; drugovi zdesna (*ʿaṣḥābu'l-yamīn*) imat će mir od svojih drugova u džennetu; a poricatelji (*mukaddibūn*) će imati patnje džehenemske. Da se na kraju vratimo na sami početak sure koji nam govori o kategorijama ljudi. Prvi (*al-sābiqūn*) pripadaju kategoriji onih vjernika koji su Allahu posebno bliski (*muqarrabūn*). Drugovi zdesna (*ʿaṣḥābu'l-maymanah*) su oni vjernici koji će biti u miru (*salām*) sa svojim drugovima. Drugovi s lijeva (*ʿaṣḥābu'l-mašamah*) su poricatelji (*mukaddibūn*), kako Dana proživljenja tako i svega onog što naučava vjera.

32 Ovo podsjećanje na džehenemsku vatru i poređenje je u simboličkom smislu. Vatra koju koristi čovjek sedamdeseti je dio džehenemske vatre, kako kaže Poslanik, a.s.: “Vatra koju koristi čovjek je sedamdeseti dio od džehenemske vatre.” (Hadis prenosi imam Malik od Ebu Hurejre; navod iz: Ibn Kesir, *Tefsir*, 1335) Što se tiče termina *al-muqwin*, iz istog korijena izvode se: *qiwā*, što znači “pustinja”, “divljina”, “pustoš” ili “glad”, zatim *al-muqw*, što znači “onaj koji je gladan, izgubljen ili luta”. Stoga *al-muqwin* u gornjem ajetu može značiti “svi oni koji su izgubljeni i gladni u pustoši”. Tako Asad ovako prevodi ajet (56:73): “Mi smo je učinili sredstvom da vas podsjeća [na Nas] i utjehom svima koji su izgubljeni i gladni u pustoši [svojih života].” (Asad, *Poruka Kur'ana*, 843)

33 Kur'an, 56:74.

34 Prema imamu Ahmedu, Poslanik, a.s., je, nakon što mu je objavljen navedeni ajet (*fa sabbiḥ bismi rabbika 'l-ʿazīm*), naredio da se ovo uči na ruku u namaza. A kada je objavljeno: “Hvali ime Gospodara svoga svevišnjega (*sabbiḥisme rabbika 'l-a'ālā*)”, naredio je da se to uči na sedždi svakog namaza.

35 Vidjeti Kur'an, 56:75. Karić je preveo zakletvu kako je gore navedeno. Ibn Kesir tumači kao mjesta postepenog spuštanja Kur'ana, to jest etapama spuštanja Kur'ana. Sama riječ *al-mawāqī'* označava “mjesto”, “vrijeme” ili “način”. Ovakvo mišljenje je poduprto ajetima koji dolaze poslije zakletve. Zatim, ovom zakletvom postepenog načina njegova objavljivanja Kur'an implicitno ukazuje na činjenicu da je ostao slobodan od bilo kakvih nedosljednosti i unutarnjih kontradikcija.

36 Vidjeti Kur'an, 56:77–79.

37 Kur'an, 56:83–87.

38 Riječi *al-rawḥ* i *al-rayḥān*, koje se spominju u ajetu, znače “milost”, “opskrba”, “radost” i “sreća”, dok *ġannatu 'n-na'im* znače “blagodati dženneta”. U hadisu se spominje da mu'minske duše poput ptica jedu slobodno s džennetskog drveća. (Vidjeti: Ibn Kesir, *Tefsir*, 1338) Dalje hadis spominje da će duše šehida biti u poljima zelenih ptica koje će letjeti u džennetskim baščama kud žele. (Isto) Zatim se kaže da se Allahu bliski neće međusobno razlikovati dok im ne bude data grana rejhana u džennetu a onda im se uzme duša. (Isto, 1337–38)

Summary الموجز

SURAH AL-WAQIA سورة الواقعة
(Its eschatological aspect) (مسائل حول الإيمان باليوم الآخر)

Rifet Sahinovic رفعت شاهينوفيتش

In this text author presents features and values of *surah* al-Waqia, keeping in view the hermeneutic works available on this *surah* of Qor'an. He elaborates on some of the terminology of the *surah* that are with the reference to the eschatological subject in particular.

إن الكاتب في هذا المقال. ومن خلال الاطلاع على تفسير سورة الواقعة في تفاسير مختلفة، يتحدث عن خصائص هذه السورة ومزاياها. ويركز الكاتب بشكل خاص على بعض المفردات في سورة الواقعة. والتي تتحدث عن أحداث ووقائع تتعلق باليوم الآخر والإيمان به.